

Megaron

<https://megaron.yildiz.edu.tr> - <https://megaronjournal.com>
DOI: <https://doi.org/10.14744/MEGARON.2021.58219>

MEGARON

Makale [Article in Turkish]

Kültürel miras yönetimi üzerine kavramsal ve yöntemsel bir araştırma

Ayşegül ALTINÖRS ÇIRAK*

Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İzmir, Türkiye
Dokuz Eylül University Faculty of Architecture, Department of City and Regional Planning, İzmir, Turkey

MAKALE BİLGİSİ

Makale Hakkında

Geliş: 26 Mart 2021

Revizyon: 25 Kasım 2021

Kabul: 07 Aralık 2021

Anahtar sözcükler:

Bütünleşik koruma; kavram;
kültürel miras yönetimi; süreç;
yöntem

ARTICLE INFO

Article history

Received: 26 March 2021

Revised: 25 November 2021

Accepted: 07 December 2021

Key words:

Integrated conservation; process;
cultural heritage management;
concept; method

Cultural heritage management: What it aims, what kind of conservation process it defines?

EXTENDED ABSTRACT

The scope of this study encloses conceptual and methodological research on the cultural heritage management approach through examining the participants, problem areas in the implementation process, methods, and tools. The paper is based on a literature review on the cultural management approach by focusing substantially on the approach's historical and conceptual backgrounds and methods. The research reveals that with the development of the cultural heritage management approach, the conservation concept has shifted from technical practice to a factor that increases the quality of life. Therefore, it is possible to perceive cultural heritage management as the most social and public form of conservation action. Cultural heritage management is an integrated conservation approach based on a management mechanism. The conservation efforts evolved from building-scale approaches to urban-scale and integrated conservation approaches. Besides, currently, the concept of conservation has gained more social content. Today, the conservation approach is accepted as an effort with both technical and social dimensions. To be evaluated together with those different dimensions in the conservation studies, there is a need to establish an integrated approach supported by a management function. It can be stated that almost a century of experience in the field of conservation has revealed that an integrated conservation process can only be achieved by establishing a management mechanism. There has been an increasing public awareness of cultural assets around the world (Smith, 1999). Recently, the questions such as; "Who do the cultural assets belong to? Who is responsible for their protection and management? How and for what purpose, the degree of protection and use are determined?" arise. The cultural heritage management approach is developed to answer all these inquiries from an interdisciplinary and comprehensive perspective. The approach is based on the international principles of conservation and the concept of the public good. As a result of the literature research, the main factors that have caused the formation of the cultural heritage management approach can be summarised as follows:

- The conceptual changes in conservation science under the criticisms of postmodernism,
- The need for developing new administrative tools to control the neoliberal capital demands on the historical sites,
- The need for new approaches that can protect the natural environment and as well as the built environment,

*Sorumlu yazar / Corresponding author

*E-mail adres: aysegulaltinors@hotmail.com

Published by Yıldız Technical University Press, İstanbul, Turkey

Copyright 2022, Yıldız Technical University. This is an open access article under the CC BY-NC license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

- The need for the management of the property ownerships and bureaucratic processes through participatory conservation practices,
- The need for an overlying framework that covers different stages of the conservation process together, such as financing, planning, implementation and monitoring,
- The need for a scientific time-cost planning schema to attract the investments of the states to the conservation studies.

Besides, one of the outstanding factors in enacting the cultural heritage management approach is to conduct an integrated conservation process through a mutual social and democratic action. Furthermore, the experiences show that constituting interdisciplinary and participatory approaches is crucial for the success of cultural heritage management. The cultural heritage experts research the new methods such as documenting, material collections, archives and conservation techniques. In order to determine which methods to be applied, prioritisation should be given not only to the field-specific research and analysis models, budget, applicability and efficiency parameters but also to the conservation principles. Sustainable budget management and the determination of the process participants are the essential elements in the approach. Another main stage of the process is to create a scientific guide that can be used in the documentation, planning, implementation and control stages. This guide should be adapted for each project in accordance with the specific characteristics of the historical and archaeological sites. As mentioned above, this research aims to produce a guide in terms of new developing practices in Turkey. In this sense, the conceptual and methodological requirements are presented in the study. As a result of the research, although cultural heritage management has some dilemmas arising from the nature of historical science or economic and political problems, it is still the most modern approach that plans and carries out integrated conservation processes with scientific, comprehensive and participatory models. Furthermore, there is a need for more widespread implementation of cultural heritage management in Turkey. Additionally, it is crucial to underline that cultural heritage management is not only an approach that should be applied on the sites of the UNESCO World Heritage List but also should be embraced for all other historical and cultural heritage conservation sites in Turkey.

ÖZ

Koruma alanında yaklaşık bir asır boyunca edinilen deneyimler, bütünlük bir koruma sürecinin beş yönetim mekanizmasının oluşturulmasıyla gerçekleştirilebileceğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda kültürel miras yönetimi yaklaşımını, tarihsel çevre korumanın tüm aşamalarını bir yönetim süreci içerisinde yürütme ve yaşama geçirmenin en bütünlük yolu olarak görmek olanaklıdır. Çalışma kapsamında “kültürel miras yönetimi” üzerine kavramsal ve yöntemsel bir araştırma gerçekleştirilerek, yaklaşımın süreçsel gelişimi, katılımcıları, uygulamasında karşılaşılan sorun alanları ile yöntem ve araçları incelenmiştir. Bu çerçevede literatür araştırması gerçekleştirilerek yaklaşım kavramsal ve yöntemsel açılarından değerlendirilmiştir. Araştırma kültürel miras yönetimi yaklaşımının gelişimiyle birlikte koruma alanının teknik pratikler yaşam kalitesi ile ilgili tartışmalara doğru yöneldiğini ortaya koymaktadır. Kültürel miras yönetimini koruma eyleminin en toplumsal ve kamusal biçimi olarak görmek olanaklıdır. Kültürel miras yönetiminin başarıya ulaşabilmesi için, uzmanlıklar ve disiplinler arası yaklaşımlarla, ortak hareket edilmesinin çok önemli olduğu anlaşılmaktadır. Uygulanacak yöntemlerin belirlenmesinde ise koruma ilkelerinin öncelikli olduğu ayrıca, alana özgü araştırma ve analiz modelleri, bütçe, uygulanabilirlik ve etkinlik parametrelerinin belirleyici oldukları ifade edilebilecektir. Araştırma kapsamında kültürel mirasın yönetimi süreçlerine ilişkin olarak dikkat edilmesi gereken hususların ülkemizde yeni yeni gelişen uygulamalar açısından yol gösterici olması hedeflenerek, bu yönde kavramsal ve yöntemsel gereklilikler ortaya konulmak istenmiştir. Kültürel miras yönetiminin yalnızca UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne giren alanlar için değil, tüm tarihsel ve kültürel miras koruma süreçlerinde uygulanması gereken bir yaklaşım olduğu ve mevzuatımızda yaklaşımın uygulanmasına yönelik düzenlemelere yer verilmesi konusunda gereksinim açıklanmaya çalışılmıştır. İnceleme sonucunda kültürel miras yönetiminin; tarih biliminin doğasından ya da ekonomik ve politik sorunlardan kaynaklanan birtakım açmazlara sahip olsa da bütünlük koruma süreçlerini bilimsel, kapsamlı ve katılımcı modellerle planlamaya ve yürütmeye çalışan en çağdaş yaklaşım olduğu ve ülkemizde daha yaygın olarak uygulanmasına yönelik yasal ve yönetsel düzenlemelerin gerçekleştirilmesine ihtiyaç bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Atıf için yazım şekli: Özsoy E, Görgülü T. Examination of the urban transformation applications by the effects to process and physical space: Kayseri Sahabiye Neighbourhood urban transformation case. Megaron 2022;17(1):183–194. [Article in Turkish]

GİRİŞ

Kültürel miras yönetimi kültür varlıklarına ilişkin bütünlük bir koruma sürecini yönetim fonksiyonu çerçevesinde planlayarak yürüten bir yaklaşım olarak tanımlanabilecektir. Tarihsel olarak incelendiğinde, koruma çalışmalarının tek yapı ölçeğinden doku ölçeğine ilerlediği, zaman içerisinde bağlam, çevresel entegrasyon, finansal çözümler ve toplumsallık gibi, günümüzde bütünlük yaklaşımı oluş-

turan diğer boyutların da gündeme geldiği görülmektedir. Koruma alanında yaklaşık bir asır boyunca edinilen deneyimler, bu boyutların tümünü kapsayan bütünlük bir sürecin ancak bir yönetim mekanizmasının oluşturulmasıyla gerçekleştirilebileceğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda kültürel miras yönetimi yaklaşımını, tarihsel çevre korumanın tüm aşamalarını bir yönetim süreci içerisinde yürütmek ve yaşama geçirmenin en bütünlük yolu olarak görmek olanaklıdır. Bununla birlikte kültür varlıkları alanında ortaya

çıkan gereksinimler kapsamında kültürel miras yönetimi yaklaşımları da sürekli olarak kendini güncellemektedir.

Bu makale kapsamında “kültürel miras yönetimi” ya da onun açılımı olarak uygulanan “alan yönetimi” yaklaşımlarının kavramsal ve yönetsel olarak incelenmesi gerçekleştirilmek istenmektedir. Çalışmanın amacı, kültürel miras yönetimi süreçlerinin amaçlarını anlayarak, uygulamalar açısından yaklaşımsal ve yönetsel gereklilikleri, ülkemizde gerçekleşecek uygulamalara yol göstermesi açısından ortaya koymaktır. Bu amaç çerçevesinde literatür araştırması gerçekleştirilerek; yaklaşımın nasıl ortaya çıktığı, kavramsal altyapısı, katılımcıları ve kullandığı yöntemler uluslararası çerçevede incelenmiştir. Araştırma, öncelikle kültürel miras yönetimini kavramsal olarak ele almış, ardından katılımcılar, yöntem ve araçları aktarmaya çalışmış, son olarak yaklaşımın uygulanmasında karşılaşılan sorun alanları tartışılmıştır. Özelleşen ülke pratikleri ve Türkiye pratiğinin tartışılması başlı başına bir araştırma konusu olarak kapsam dışı bırakılmıştır. Çalışmanın sonuç bölümünde Türkiye’deki sorunlara genel hatlarıyla işaret edilerek, ülkemizde yaklaşımın gelişmesi için atılması gereken öncelikli adımların altı çizilmeye çalışılmıştır.

Kültürel miras yönetimi yaklaşımının mikrodan makroya geniş bir uygulama ölçeğine sahip olduğu görülmektedir. Esasen yaklaşımın benimsediği ilke ve aşamalar tekil veya grup tarihsel objeler, müze veya koleksiyon arşivleri, tek veya grup yapılar, arkeolojik alanlar, çok katmanlı kentler, kentsel alanlar-bölgeler ve kültürel peyzajlar gibi oldukça geniş bir ölçek aralığına uyarlanabilir durumdadır. Değişen ölçeklerde sürece katılan uzmanlıklar, araştırma detayları ve kullanılan teknikler farklılaşsa da kültürel miras yönetiminin temel prensipleri ve aşamalarının tüm tarihsel obje, arşiv, yapı ve alanların koruma süreçlerini kapsayacak şekilde kurgulandığını ifade etmek olanaklıdır. Bununla birlikte her ölçeğin ve konunun kendine özgü bağlam ve sorunları bulunmaktadır. Bu makale kapsamında aktarılan prensipler tüm ölçekleri kapsasa da değerlendirmeler genel anlamda arkeolojik ve tarihsel bölgeler, tarihi yerleşmeler, kültürel peyzaj alanları gibi “alan yönetimi” kapsamına giren alanlar için gerçekleştirilmiştir. Alan yönetimi makrodan mikro ölçeğe pek çok tarihsel varlığın birlikte yönetimini içermektedir. Bu bağlamda yönetim yaklaşımının en önemli avantajlarından birisinin; alan içerisindeki farklı ölçeklerdeki tarihsel varlıkların ve kimi bölgelerde doğal yapının birlikte korunmasına yönelik stratejileri ortaya koyabilmek adına, ilgili tüm uzmanlık ve katılımcıları bir araya getirmesi olduğunu ifade etmek olanaklıdır.

Dünyada tarihsel kültürel varlıklarıyla ilgili terminolojide yaygın olarak; Türkçeye “miras” olarak çevrilen “heritage”, değer anlamındaki “assets” ya da kaynak anlamına gelen “resource” sözcüklerinin kullanıldığı görülmektedir. Jokilehto’ya (1998) göre, kültürel miras (heritage), kültürel kaynakları (resources) içermektedir ve bunlar tarihsel akış

içindeki yeri ve niteliğinden dolayı dünyanın sahip olduğu biricik ve yerine koyulamaz kaynaklardır. Dünya genelinde Jokilehto’nun açıklamasına temellenen bir terminolojinin yerleşmiş olduğu görülmektedir. “Heritage” sözcüğünün özellikle “cultural heritage management” ifadesindeki kullanımını dilimize “kültürel miras yönetimi” olarak yerleşmiştir. Bununla birlikte Türkçede arkeolojik ve tarihsel varlıklar için; miras, değer ve kaynak sözcüklerinin çağrıştırdığı ekonomik ve bugünde değerlendirilebilir/tüketilebilir olma anlamından dolayı bu kavramlar yerine, kültürel değerlerin özgün “varoluşları” nedeniyle taşıdıkları “varlık değerlerine” saygı gösterilmesi gerekliliğini ifade etmek üzere “varlık değerini” vurgulayan “kültür varlığı” tanımının kullanılması tercih edilmektedir. Bu makalede yerleşmiş bir terminoloji olması nedeniyle “kültürel miras yönetimi” ifadesi kullanılmış ancak dilimizdeki ve ilgili mevzuatımızdaki kullanımıyla “kültür varlıkları”na ilişkin yönetim sürecinin aktarılması amaçlanmıştır.

KÜLTÜREL MİRAS YÖNETİMİ YAKLAŞIMI NEDEN VE NASIL ORTAYA ÇIKTI, NEYİ AMAÇLAMAKTA?

Boado’nun (2001) Hodder ve arkadaşlarından (1995) aktardığı üzere, “kültürel miras, bizim imajlar ve tarihsel olguları yuzdurdüğümüz neden veya sonuçlar denizinin merkezinde yer almaktadır”. Ashworth ve Tunbridge’a (1999) göre “kültürel miras” kavramı, bilinçli olarak şekillendirilmiş bir tarihin çağdaş kullanım biçimidir. Bu tanımlamalar kültürel mirasın; tarihsel, arkeolojik materyaller, anıtlar, materyal kültür ve dahası olarak tanımlayan yaklaşımların ötesinde, aslında hafızadan, anılardan kalanlardan yaratılan değerler olarak ele alınmasını gündeme getirmiştir (Knudson, 1999). Bu yöndeki yaklaşımların 1973 tarihli Avustralya Burra Burra Şartı ile uluslararası kartalarda yer bulmaya başladığı görülmektedir. Burra Şartı’nda tarihsel mekânların bir bütünlüğün parçası olduğuna dair “çevresel bütünsellik” kavramı ve “kültürel önem” çerçevesinde alanların hem maddi hem de manevi özelliklerin keşfedilmesinin gerekliliği konuları gündeme gelmiştir (URL-1). İzleyen süreçte bu yönde evrilen kültürel miras anlayışı, kültür varlıklarını koruma konusundaki çalışmaların da yeni bir içerik kazanmasını beraberinde getirmiştir.

Yaşanan paradigma değişimini esasen tarih alanındaki postmodern eleştirilerle ilişkilendirmek olanaklıdır. Tarihsel çözümlenmeye ilişkin postmodern eleştiriler; bilimsel objektivite, yorum-bilim, iktidar ve özne ilişkileri çerçevesinde ilerlemiştir. Alandaki en temel sorgulamalar tarihsel veya arkeolojik verilerin çözümlenme ve anlamlandırma tartışmaları üzerine gerçekleşmektedir. Wallerstein (1997), Braudel’in tartışmalarından yola çıkarak, hangi tarihsel toplumsal olayların korunması gerektiğine karar verilmesinin esasen; sosyal, politik ve ideolojik bir süreç olduğunu aktarmaktadır. Bu çerçevede yoğunlaşan eleştiriler, tarihsel obje ve/veya alanlara bakış açısını değiştirmiş ve kültür varlıkla-

rı alanı üzerine yeni sorgulamalar yapılmaya başlanmıştır (Ashworth, 1991). Tarihçinin objektivitesinin tartışmaya açıldığı bu yeni yaklaşımlar sonucunda, maddi veya manevi ya da olumlu ya da olumsuz anılarla ilgili olsun geçmişten gelen “her şeyin” verdiği bilginin değerli olduğu ve tarihsel varlıklar arasında önem kıyaslaması yapılmasının doğru olmadığı görüşü benimsenmeye başlamıştır. Bu görüş devletlerin toplumsal-kültürel yapılarını anlamak konusunda da yeni çözümlerinin ortaya konulmasını beraberinde getirmiştir. Tarihsel verilerin ülkelerdeki etnik meseleler konusunda önemli bir bilgi kaynağı olduğu görülmüş ve bulgular ulusların hareketlerini etkiler hale gelmiştir. Sonuç olarak “ideoloji x veri”, “veri x ideoloji” etkileşiminin farkına varılmasıyla, koruma alanının teknik yönden ziyade toplumsal ve kamusal bir içeriğe doğru evrilmesi gerçekleşmiştir (Ashworth, 1991).

Kültür varlıklarının tanımında yaşanan gelişmelere paralel olarak, korumanın yalnızca teknik ve fiziki bir sorunsal değil, toplumsal, kültürel, ideolojik, politik ve ekonomik süreçler ile doğrudan ilişkili bir alan olduğu ve bu boyutlar olmaksızın kültürel önem ve değerın sürdürülmesinin zorlaştığı konusunda görüş birliği zaman içerisinde gelişmiştir (Silva ve Pedes, 2012). Bu geniş kapsamlı ele alış, kültürel miras yönetimi yaklaşımının gelişmesini beraberinde getirecektir. Bu noktada, kültürel miras yönetimi yaklaşımının “veri deposu saklama-koruma” (warehouse preservation) yaklaşımına bir alternatif olarak ortaya çıktığını ve veri toplama, bilgi birikimi oluşturma ve teknik koruma çalışmalarından öte, bir “yönetim, kontrol ve kullanım” süreci tariflemesi noktasında dünya genelinde ilgi uyandırdığını belirtmek olanaklıdır (Gorman, 2005).

Carman (1999) kültürel miras yönetiminin; antropolojik bir dikkat ve hassasiyet içerisinde “kültürü” anlamada kullanılan kaynağın bir çeşidi olan materyal bulgular ile onların yaşamın diğer alanlarıyla bütünleşik yönetimi olduğunu, bir “kamu hizmeti” (public outreach) amacını taşıdığını ve her aşamada amaçların saptanması ve karar geliştirme süreçlerini içeren; araştırma, koruma ve yönetim aşamalarının tümünü kapsadığını aktarmaktadır. Bu yönetim süreci, olgulara nereden durarak baktığımız, değerlerimizin neler olduğu, ne yaptığımız, nasıl yaptığımız ve bunları yaparken hangi araçları kullandığımıza bağlı olarak biçimlenmektedir (Carman, 1999). Bu bağlamda kültürel miras yönetiminin amacı; geçmişten gelen kültürel değer taşıyan bilgilerin ve/veya estetik ve spiritüel değerlerin bilimsel ve kamusal temelde; fiziki, çevresel, ekonomik, toplumsal bütünleşik gereksinimler bağlamı olarak, mümkün olduğunca objektif bir temelde ve demokratik bir perspektifte korunmasını sağlamak olarak tanımlanabilecektir (Knudson, 1999).

Kültürel miras yönetimi yaklaşımı teknik bir koruma pratiği oluşturmaktan öte, yaşam kalitesi ile ilgili tartışmalara yönelen bir içeriğe sahiptir (Ashworth ve Tunbridge, 1999).

Dünya genelinde kültür varlıkları ile ilgili olarak giderek yükselen bir kamu bilinci oluşmuş durumdadır ve alanda kullanılan bilim ve teknoloji bu kamu söylemi bağlamında uygulanmaktadır (Smith, 1999). Bu noktada kültürel mirasın korunması sürecinde kültürel değerler üzerine; kime ait oldukları, korunmaları ve yönetilmelerinden kimlerin, hangi amaçla sorumlu olduğu, koruma, kullanıma veya yok olmaya bırakılma derecelerini kimlerin, nasıl belirlediği vb. sorgulamalar ön plana çıkmaktadır. Tüm bu sorulara kültürel miras çerçevesinde verilen genel yanıt ise “ortak yarar ve kamu ilgisi” kavramlarının belirleyiciliği olacaktır. Bu bağlamda kültürel miras yönetimi tarihsel koruma eyleminin en “toplum ve kamu bağlamı” biçimi olarak görülebilecektir (Carman, 1999; Gorman, 2005). Bu çerçevede Smith’in de (1999) vurguladığı gibi kültürel miras yönetimi, tarihsel toplumsal birlikteliklerin özel ve kültürel değerlerine dikkat etmeli ve koruma kararlarını geliştirme süreçlerinde toplumsal etkileri düşünmelidir.

Toplumsal yaklaşım Avrupa Konseyi’nin 2005 tarihli Faro Toplum İçin Kültürel Miras Örnek Çalışma ve Anlaşması ile uluslararası yasal çerçeveye dahil olmuştur. Faro Anlaşması’nda koruma alanının toplumsal uzlaşma yaratma konusundaki rolünün önemi vurgulanmıştır. Anlaşmada kültürler arası etkileşimleri ortaya koyarak, kimlik tartışmalarında farkındalıklar yaratması için kültürel mirasın diyalog yaratan, demokratik tartışma ortamı oluşturan ve kültürleri birbirine açan en önemli kaynaklardan birisi olduğu ifade edilmektedir (URL-2). Logan (2012), kültürel miras çalışmalarının insan haklarıyla ilişkisini tartıştığı çalışmada insan haklarını güçlendirici bir unsur olarak öneminden söz etmektedir. Kültürel miras insan hakları ile ilgili bir süreç olarak değerlendirilmeye başlandıkça kültürel mirasın korunması daha kapsamlı ve bütünlük bir sorunsal durumuna gelecek ve bir yönetim fonksiyonu içerisinde yürütülmesi konusundaki gereksinim daha çok hissedilecektir.

Kültürel değerlere yapılan tüm müdahaleler esasen bir oluşuma neden olmaları bağlamında, bir yönetim fonksiyonu olarak görülebilir. Ancak kültürel miras yönetimi kavramındaki “yönetim”, bir amaç bağlamında tariflenen, geniş kapsamlı ve katılımcı nitelikte özelleşmiş bir koruma sürecini tanımlamaktadır (Smith, 1999). Yönetim, bilgi birikimi ve sorumluluğa dayanan bir pratik ve performans olmalıdır. Gorman’a (2005) göre; yönetim kavramının kendisi de bir toplumsal bilgi birikiminin organize olmuş biçimi olmasından ötürü, kültürel bir anlam taşımaktadır. Drucker (1993) yönetimin; gömülü geleneksel değerleri, gelenekleri, yönetim-politika sistemindeki paradigma ve inanışları araştırarak sosyal bir fonksiyon olduğunu ve “kültürler arası” olması gerektiğini aktarmaktadır (Gorman, 2005). Bu noktada; kültürel miras yönetiminin, kültürel maddi veya manevi değerlerin bağlamları içerisinde sürdürülebilirliğinin sağlanması, korunmaları ve çağdaş yaşam içerisinde değerlendirilmelerine ilişkin olarak; bilgi birikimi, kültürler arası

ve sorumluluk ilkelerine dayalı özel yöntem ve karar süreçlerini organize bir çerçevede içermesi bağlamında, diğer yöntemlerden farklılaştığını dile getirmek olanaklıdır.

Knudson (1999), kültürel değerlerin mekân ile ilgisi olan şeyler olduklarını ve bunların geçmişteki ve bugünkü kültürel sistemleri coğrafi noktalarla birbirine bir yapı organize eder gibi bağladıklarını ifade etmektedir. Bir coğrafyada birden fazla kültürel sistem var olarak, etkileşimler gerçekleşmiş ya da bir bölgede yalnızca bir sistem ünitesi yer almış olabileceğini ifade eden Knudson (1999); “birden fazla kültürel sistemin olduğu bir bölgede koruma önceliğinin ne olacağını kim söyleyebilir ki”, sorgulamasını yapmakta ve işte bu noktada “yönetim” stratejisinin devreye girdiğini aktararak, farklı uzmanlıklar arasında diyalog sağlayan disiplinler arası ve ortaklaşa karar verme yaklaşımlarının öneminde vurgu yapmaktadır.

Kültürel miras yönetimi özetle, çağdaş bilim ve koruma teknolojilerinin desteği ile kültürler arası bir nitelik taşıyarak, geçmişin bilgisinin kamusal kullanımını sağlamayı amaçlamaktadır (Gorman, 2005). Amacına ulaşmak için çok disiplinli bir aktivite olarak ara anlaşma düzlemi, kesişme noktası (interface) arayışına dayanan bir yönetim modeline gereksinim duymaktadır (Knudson, 1999). Kültürel miras yönetimi çalışmalarında kültürel geçmişin, bir sosyal fenomen olarak; arşiv, kayıt, bilgi ve bilim teknolojileri kullanımıyla kesin bir hassasiyet içerisinde, çok parametrelili, çok aşamalı ve çok paydaşlı bütünlük bir süreçte değerlendirilmesi önem taşımaktadır.

KÜLTÜREL MİRAS YÖNETİMİ YAKLAŞIMININ SÜREÇSEL GELİŞİMİ

Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) kullanılan anlamıyla kültürel “miras” (heritage) ya da Avustralya’daki adlandırılmasıyla kültürel “resource” yani “kaynak” yönetimi çalışmaları Avrupa ülkelerine de yansımış ve kavram, uluslararası alanda “tarihsel ve arkeolojik miras/alan yönetimi” yaklaşımı olarak benimsenmiş durumdadır. İster kültürel miras yönetimi ister kültürel kaynak yönetimi olarak adlandırılınsın, terminolojide farklılıklar olsa da alanın dayandığı temel prensipler ülkeler arasında çok nadir olarak çelişmektedir (Carman, 1999).

Kaynak/miras yönetimi çalışmaları öncelikle 1970’li yıllardan itibaren ekolojik alanlar temelli olarak ortaya çıkmış ve ekolojik alanların yönetimi 1990’lı yıllarda Batı dünyasında yaygınlaşmıştır. Ekolojik alanların korunmasında uygulanan yönetim süreci zamanla tarihsel ve kültürel alanları da içermeye başlamış ve alan ilk başlarda ekosistem yönetiminin bir parçası olarak görülmüştür. Bu çerçevede “kültürel miras yönetimi”nin ilk olarak doğal çevre içerisinde yapıları çevrenin de korunması sorunsalından yola çıkarak oluşturulan bir kavram olduğunu ifade etmek olanaklıdır. Giderek gelişen bir yaklaşım olan “kültürel kaynak/miras

yönetimi”nin, gelecek yüzyılda doğa ve yapıları çevrenin bütünlük anlamında korunması konusunda daha çok gelişeceği ve interdisipliner bir alan olmaya doğru ilerleyeceği öngörülmüştür (Knudson, 1999). Nitekim 1990’lı yılların ikinci yarısından itibaren kültürel miras yönetiminde önemli değişiklikler yaşanmış, bu değişiklikler alanların kapalı bölgeler olarak görülmesinin bırakılması ve objeler ve değerlerin kültürel bir peyzaj içinde değerlendirilme ve başlanması yönünde gerçekleşmiştir (Gorman, 2005). Nitekim 1998 tarihli Dünya Kültürel Miras Konvensiyonu’nun (World Heritage Convention) 36. maddesinde yer alan “kültürel peyzaj koruma kategorisi” “doğa ve insan-öğünün kombine çalışması” olarak yürürlüğe girmiştir. Bu yaklaşımla örneğin Amerika doğal peyzajının Kızılderili kültürünün mekânları olarak değerlendirilerek korunmasının önemi gündeme gelmiştir (Gorman, 2005). Benzer bir şekilde ülkemizde de örneğin zeytinlikler, bağ alanları vb. gibi önemli antik akarsu ve tarımsal havzaların doğal ve tarımsal değerleri dışında, bölgelerindeki yerleşme ve kültürel gelişime etkileri bağlamında korunmaları yaklaşımının benimsenmesi önem taşıyacaktır.

Önceki bölümde de ifade edildiği üzere, postmodern söylemlerin etkisi altında 1990’lı yılların başlarında ABD’de tartışmalar tarihsel çevre korumanın teknik boyutundan öte, toplumsal yönü ve içeriği üzerine yoğunlaşmaya başlamıştır. Knudson (1999), bu dönemde ABD’de kültürel miras yönetimi süreçlerinin kamu ve özel sektör çıkar çatışmalarının doğrudan adresini oluşturduğunu ve bilim insanlarının kültürel miras yönetimi sürecine etkin olarak katılmalarının sağlanmasıyla alanın bu çatışmalardan kurtarılabilirdiğini aktarmaktadır. Araştırmalara konu olan tüm toplumsal grupların geçmişlerinin önemi ya da araştırılan materyallerin kime ait olursa olsun önemli olduğuna dair “bilimsel objektivite” söylemi önem kazanmıştır. Bilim insanlarının kamusal tartışmalara verdikleri yanıtlar sayesinde çalışmaların bilimsellik ve kamu yararı kavramlarına temellenmesi sağlanmıştır. Yasal süreçlerin ve ideolojik-politik tartışmaların tarihsel bulguları tehdit etmemesi ve tüm olguların, mümkün olduğunca objektif mantıklarımız içerisinde sosyokültürel bağlamda değerlendirilmesi gerekliliği yönündeki görüşler benimsenmeye ve yaygınlaşmaya başlamıştır (Smith, 1999).

Yaklaşımın benimsenmesinde neoliberal döneme geçişin de etkili olduğunu dile getirmek olanaklıdır. Bilindiği üzere 1980 sonrası dünya genelinde yatırım ağırlığının kamudan özel sektöre doğru akması koruma stratejilerinde de uluslararası yapıdan özelleştirme politikalarına doğru ilerleyen bir yaklaşımın doğmasını beraberinde getirmiştir. Kültürel mirasın korunmasının önemli bir bölümü halen kamu sorumluluğunda olsa da bir bölümü gönüllü kuruluşlar, sponsorlar veya özel sektör yatırımcılarına devredilmiş, yetki ve sorumluluklar paylaşılmaya çalışılmıştır. Ticari sponsorluklar gelişmiş ve maliyetlerin tüketiciye ödetilmesi yaklaşımı ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde bu dönemde yerel

planlama çıkış yapmış ve tarihsel alanların yerel yönetimlerce bir turizm kaynağı olarak görülmeye başlanmıştır (Ashworth, 1991). Kamusal planlamada bir çözünme gözlenirken, korumadan tek sorumlunun artık devlet olmadığı ve sermaye gruplarının sürece dahil oldukları durumunda, devlet-özel sektör dengesinin sağlanması, yükselen turizm taleplerinin akılcı bir çerçeveden yönetilmesi ve tarihsel mekânı bir meta olarak görmeye meyilli bu yeni ekonomik düzende kamu yararı ilkesinin korunabilmesinin ancak; bilimsel temelli, çok paydaşlı ve şeffaf bir yönetim modeliyle başarılacağı düşüncesinin alan yönetimi süreçlerine duyulan gereksinimi ortaya koymuş olduğunu da düşünmek olasıdır. Nitekim Ashworth (1991), Batı Avrupa'da kentlerin koruma problemlerinin aşılması yönünde bir farkındalığa yöneldiklerinden ve ardından çeşitli organizasyonel ve araçsal çözümlere gereksinim olduğunu kabul edildiğinden söz etmektedir. Bu gereksinim çerçevesinde hem tarih alanında postmodern söylemlerle gelen yeni açılımlara uyum sağlayabilme hem de aynı süreçte neoliberalizmin istemleri dolayısıyla koruma alanında yaşanacak olumsuzlukları yönetebilme amacıyla uygulanan stratejinin, kültürel miras yönetimi/alan yönetimi yaklaşımı olduğunu dile getirmek olanaklıdır.

Gorman (2005), kültürel miras yönetiminin, sosyoekonomik, ideolojik-politik ve bilimsel-teknik bağlamlar çerçevesinde sürekli değişim ve gelişim gösteren dinamik bir alan olacağını, tarih bilimi ve koruma alanında ortaya çıkan tartışma ve gereksinimlerin alanın kendini güncellemesini sağlayacağını ifade etmektedir. Bilimsel yönü, kamu yararı amaçlı yapısı ve katılımcı perspektifi kültürel miras yönetimini, kendini diğer yaklaşımlardan daha üstün bir şekilde güncellemeye daha açık bir yöntem olarak tanımlamamızı sağlamaktadır. Yaklaşımın kültürel etkileşim yoluyla; iletişim, açılım ve saygıyı destekleyen içeriğiyle uluslararası alanda daha fazla yankı bulan bir alan haline gelmesi önem taşımaktadır.

KÜLTÜREL MİRAS YÖNETİMİNİN BİLİMSEL DAYANAĞI VE KATILIMCILARI

Bilimsellik ve kamu yararı kültürel miras yönetimi sürecinin olmazsa olmaz ilkelerini oluştururken, bu ilkelerin gözetilebilmesi için, disiplinler arası çalışmalar ve katılımcı uygulamaların gerçekleştirilmesinin önem taşıdığı görülmektedir. Bu bağlamda sürecin dayanağı olan temel ilke ve gerekliliklerin şu şekilde özetlenmesi olanaklıdır:

Bilimsellik İlkesine Temellenen Güçlü Bir Araştırma ve Analiz Süreci;

Kültürel miras yönetiminin öncelikle güçlü bir bilimsel dayanağı olmalı, bunun için de gereken tüm analiz ve sentez çalışmaları gerçekleştirilmelidir. Knudson (1999) bu analiz ve sentezlerin güvenilirlik (reliability), geçerlilik (validity) ve kültürel değerlerin bilgisinin anlamı üzerine yoğunlaş-

ması gerektiğini aktarmaktadır. Bonnichsen ve arkadaşları (1995), bunları gerçekleştirebilmek içinse, daha fazla bütünlüklü uygulama çalışmasına, kamusal pratik kazanımına ve akademik alandaki araştırmaya gereksinim duyulduğunu ifade etmektedir.

Çok Disiplinli ve Disiplinler Arası Bir Süreç Yönetimi;

Kültürel miras yönetiminin çok disiplinli yapısı içerisinde başarıya ulaşılabilmesi için pek çok farklı kültürel yapının özellikler ve/veya kurumlar arası bir yaklaşımla ele alınması ve ortak hareket çok önemlidir. Tarih ve/veya tarihsel objeler veya mekânlar ile ilgilenen pek çok bilim insanı, doğrudan veya dolaylı yoldan, bilinçli ve/veya bilinçsiz olarak kültürel miras yönetimi eylemine katılmaktadır. Bu yönetim süreci, ilgili tüm disiplinlerin birlikte çalışmasını gerektiren; antropolog, arkeolog, mimar, şehirçi, arşiv uzmanı, mühendis, tarihçi, folklor uzmanları vb. disiplinlerin, materyal bilim alanlarının, karar verici yöneticilerin ve halkın katılımı ile birlikte gerçekleştirilebilecek bir süreç olmaktadır. Knudson (1999), tüm bu süreçlerde bilim insanların kendilerini de yönetmelerinin önemine değinmektedir. Kültürel miras yönetiminin ortak bir öğrenme süreci olduğunu ve bu yönüyle bilim insanları için de diğer gruplar, değerler, özel diller, deneyimler ve müdahale biçimlerinin öğrenilerek, anlaşılması açısından hassasiyet taşıdığını belirtmektedir. Nickers (2001), kültürel miras yönetimi sürecinde aktif olarak; bilim insanları, kamu yöneticileri ve kültürel miras yönetimi konusunda uzman çalışanların görev yaptığını aktarmaktadır.

Kamu Yararı ve Bilimsellik İlkesi Temelinde Geliştirilen Arabulucu Süreçler;

Carman'a (1999) göre, kültürel miras konusunda görev yapacak olan bilim insanların, arkeoloji ve mimaride korumanın teknolojisi, maliyetleri, sözlü tarihin ve sözlü kaynaklar gibi nitel bilginin de nasıl değerlendirileceği konusunda da uzman olmaları gerekmektedir. Kültürel miras yönetiminde çalışan yöneticilerin ise, sosyoekonomik karar verme süreçlerinde güçlü yeti sahibi ve hünarlı olmaları gerekmektedir. Yöneticiler kültürel kaynakları yönetmek için bir anlamda, kültürel değerler ile toplumun içinde bulunduğu sosyopolitik bağlam arasında bir ara buluculuk (mediation) yapmalıdırlar (Gorman, 2005).

Eğitim ve Farkındalık Oluşturma Süreçleri;

Kültürel miras yönetimi konusunda toplumsal onayın sağlanabilmesi önem taşımaktadır. Bu anlamda yönetim sürecinde yöneticiler iktidar yapılarına bir ölçüde bağımlı olabilirler bu noktada bilim insanların; popülizm, iktidar ilişkileri ve taraflı ideolojiden uzak durmaları ve bağımsız, objektif bir yaklaşımla toplumsal süreçleri ve yönetsel kararları yönlendirmelerine gereksinim bulunmaktadır. Egemen iktidar süreçleri ve paradigmalara ilgili veya ilgisiz olan tüm toplumların kültürel yapıları, bilim insanları için

bilimsel değer taşımaktadır, bu yaklaşımın toplumun geneline yansımaları toplumdaki farklı kimlik ve kültür unsurlarına saygının gelişmesi açısından önemli bir konu olmaktadır. Bu anlamda programların başarısı için koruma ile ilgilenen bilim insanlarının kamunun farkındalığını artırma yönündeki aktiviteleri önem taşıyacaktır. Ayrıca eğitimcilerin de kültürel değerleri koruma yaklaşımlarını eğitimsel, kültürel etkinliklerle anlatmaya ve modern teknolojilerle ilişkilendirerek ifadelendirmeye çalışmalarının uygulamaların daha çok ilgi görmesini sağladığı pek çok akademik çalışmada ortaya konulmuş durumdadır (Gorman, 2005). Kültürel mirasla ilgili eğitim süreçlerinde insani değerler ve kamu yararı ilkesinin ön plana çıkarılması gerekmektedir. Kamunun korumaya olan ilgisinin sağlanmasında bir diğer yol da bilimsel yayınların artırılmasıdır. Kültürel miras yönetimi süreçlerinde bilimsel yayınlar ve eğitimsel, kültürel aktiviteler de sürecin bir parçası olarak kendine yer bulmaktadır. Bu konuda sağladığı olanak, alan yönetimi süreçlerinin avantajlarından birisini oluşturmaktadır.

Mülk Sahipliği ve Mülkiyet Konusundaki Bürokratik Süreçlerin Yönetimi;

Mülk sahipliği koruma süreçleri açısından önemli bir etken oluşturmaktadır. Koruma çalışmaları tarihsel olarak incelendiğinde, özel mülkiyetten doğan talepleri sınırlandırma yönünde yoğun çaba ile karşılaşmaktadır. Kısıtlamalar oluşturularak, özel mülkiyet sahipliğinden doğan koruma stratejileriyle çelişen talepleri sınırlamak için özel statüler yaratılmaya çalışılmıştır. Yalnızca özel kişiler değil, Türkiye'deki Vakıflar, Avrupa'da Katolik Kilise örneğinde olduğu gibi oldukça fazla tarihsel mülkü elinde tutan tüzel kişilerin koruma alanına katılımı ve yetkisi de bir sorun alanı olmaktadır (Ashworth, 1991). Özel veya tüzel mülk sahipliği koruma alanlarının planlama, onarım ve bakım sürecinde bürokratik karmaşalara yol açabilmektedir. Bu tür sorun ve ilişkileri yönetmek için de katılımcı ve ortaklaşa bir karar verme sürecine dayanan özel bir yönetim fonksiyonunun alana girmesi yarar sağlamaktadır.

Yerel Halkın Sürece Katılımının Sağlanması;

Hribar ve arkadaşları (2015), sürdürülebilir bir miras yönetiminin başarısındaki en önemli etkenlerden birisinin yerel halk, alan kullanıcılarının katılımı olduğunu belirtmektedir. Tarihsel olarak koruma süreçlerine incelendiğinde de halkın katılımının tanımlama, tasarım ve işlevlendirme aşamalarında önemini ortaya koymaktadır (Hribar ve ark., 2015). Bu konuda 1990'lı yıllardan bu yana Amerika, Avustralya ve Avrupa örneklerinde çok sayıda olmak üzere halk katılımı programlarının başlatıldığı ve katılım modellerinin araştırıldığı gözlenmektedir (European Heritage Network, 2006). Kamusal katılım, alan kullanıcılarının katılımı konularında gereken yasal ve örgütsel yapıların oluşturulması, sürecin başarısı açısından önem taşımaktadır.

KÜLTÜREL MİRAS YÖNETİMİ SÜRECİNİN İÇERİK, YÖNTEM VE AŞAMALARI

Kültürel miras alanında çalışanlar, kültürel mirasın yönetimini gerçekleştirebilmek için yeni yöntemler araştırmakta, çözümlene, anlama, materyal toplama ve yönetme teknikleri geliştirilmesine ilişkin çalışmalar yürütmektedirler. Yöntemlerin belirlenmesinde koruma ilkeleri öncelikli olmakla birlikte, alana özgü araştırma ve analiz modelleri, bütçe, uygulanabilirlik ve etkinlik parametreleri belirleyici olmaktadır.

Bilindiği üzere UNESCO tarafından dünya genelinde ortak tarihsel ve kültürel değerlerin korunması amacıyla Dünya Mirası olarak tescillenerek koruma altına alınması çalışmalarında kültürel miras yönetimi süreçleri "alan yönetimi" çatısı altında yürütülmektedir. Alan yönetimi uygulamaları kültürel miras yönetiminin öngördüğü bütünsel koruma sürecine ilişkin örnekler sunmaktadır. UNESCO ve ICOMOS uzmanlarınca alan yönetimi süreçlerinde; sırasıyla araştırma, tarifleme-kimliklendirme, analiz, strateji belirleme aşamalarının izlenmesi gerektiği ifade edilmektedir. Kültürel mirasın tespiti ve kimliklendirme meselesi, kültürel miras yönetimi sürecinin en önemli aşamasını oluşturmaktadır (Ashworth ve Tunbridge, 1999). Yine yönetim alanının, etkileşim bölgeleriyle birlikte sınırlarının belirlenmesi oldukça kapsamlı bir araştırma gerektiren, aceleyle getirilmemesi gereken bir konudur. Sınır tespiti meselesinin kimliklendirme ve anlamlandırma süreci ile bütünsel olarak ele alınması gereklidir.

UNESCO ve ICCROM uzmanları Dünya Mirası statüsünde bulunan alanların sağlıklı bir biçimde korunmalarının sağlanması için bir alan yönetimi rehberi hazırlamışlardır. Bu rehber aynı zamanda Dünya Miras Listesi dışındaki tüm diğer koruma ve kültürel miras yönetimi çalışmalarına rehberlik edebilecek bir nitelik de taşımaktadır. Yönetim rehberinin hazırlanmasındaki temel amaç, Dünya Miras Anlaşması'nda belirlenen ilkelerin uygulanmasına yönelik tavsiye ve önerilerin aktarılmasıdır. ICCROM uzmanları Feilden ve Jokilehto, kültürel mirasın yönetimine yönelik olarak hazırlamış oldukları rehberde, kültürel miras yönetimi süreçlerinde;

- Önceliğin güçlü bir yönetim çatısı kurmak olması gerektiğini,
- Koruma sürecinde önerilen tüm aktivitelerin alternatifleri ile birlikte koruma teorilerinden yola çıkarak interdisipliner çalışmalar altında değerlendirilerek temellendirilmesi gerektiğini,
- Yönetim planlarının alanla ilgili pek çok alt "kaynak yönetim" planını içermesi ve bunlardan oluşması gerektiğini, her devletin uluslararası anlaşmalar ve bilimsel rehberlerin öncülüğünde kendi prensiplerini ortaya koyması gerektiğini belirtmektedirler.

(Feilden ve Jokilehto, 1998).

Gorman ise (2005), kültürel miras yönetimi aşamalarında yeniden gelişme, zarar görme ve yıkım tehlikesi altındaki kültürel alanlarda başarıya ulaşmak için şu süreçlerin izlenmesi gerektiğini aktarmaktadır;

- Kültürel kaynağın sınırlarının değerlendirilmesi,
- Kimliklendirme aşamasında alanların şimdiki ve geçmişteki sahipleri ile konsültasyon sağlanması,
- ICOMOS Burra Şartı'nda önerildiği üzere; estetik, tarihsel, bilimsel, sosyal veya manevi geçmiş değerler için değerlendirme çalışmaları yapılarak, bunların bugün ve gelecekte kullanımının sağlanması,
- İlgili yönetim yasa ve prosedürlerinin formüle edilmesi.

(Gorman, 2005).

Nickers (2001), kültürel miras yönetimi çalışmaları için planlama ve uygulama aşamaları ile uygulamaların başarısını değerlendirme sürecinde kullanabilecek bilimsel bir rehberin önemli olduğunu belirtmektedir. Bu rehber, tarihsel ve arkeolojik alanların özgünlükleri bağlamında değişen müdahale biçimlerine göre, her bir proje için özel olarak hazırlanmasını gerektiren bir içerik taşımalıdır. Bu anlamda rehberin genel hatlarıyla şu içeriğe sahip olması beklenmektedir;

- Alanın önemini tanımlama ve değerlendirme aşaması,
- Alanı etkileyen oluşumların tanımlanma ve anlaşılma aşaması,
- Alan için en etkili koruma stratejisi ve teknolojilerinin seçilmesi,
- Seçilen stratejiler ve teknolojilerin uygulamaya sokulması,
- Aşamaların bilgisayara kayıtlanma ve sürekli izleme-gözlenme, kontrol edilme süreçleri,
- Sonuçların yayınlaması

(Nickers, 2001).

Feilden ve Jokilehto (1998) yönetim planını oluştururken dikkat edilmesi ve bir yönetim planının içermesi gereken temel unsur ve aşamaları ise şu şekilde aktarmaktadırlar;

Dokümantasyon: Alanla ilgili olarak yapılan tüm yayınlar biriktirilmelidir. Katalogların hazırlanması sağlanmalıdır. Tüm yapılar ve unsurları içeren bir envanterleme çalışması yapılmalı ve planlama bu çalışmanın temeli üzerinden hareket etmelidir. Devletler yasal süreçlerinde envanterleme konusuna yer vermelidir. Alanı çevreleyen bölgedeki arazi kullanım süreçleri de bu envanterleme çalışmalarına konu olmalıdır.

Çalışma planları: Uzun dönemli (5-30 yıl), orta dönemli (< 5 yıl) ve yıllık çalışma planları yönetim planının temelini oluşturacak şekilde hazırlanmalıdır. İyi bir programlama, personel ve bütçe yönetimini de içermelidir.

Engelleyici bakım: Kültürel miras unsurlarının yıpranmasını engelleyici bakım (maintaince) önerileri geliştirilmelidir. Bakım alan için gerekli olan tüm pratik ve teknik unsurları içermelidir. Bakım programları izlenmeli, bilgisayar, CIS yöntemleri ile takip edilmelidir. Koruma teorisini temel alarak bakım konusunda kurslar verilmelidir.

Personel: Alanın özellikleri bağlamında çalışma planları doğrultusunda en uygun uzmanlar seçilmelidir. Daha önce alan çalışması deneyimi olmuş uzmanların çalışmasına önem verilmelidir. Personel seçimi bir yönetim felsefesi temelinde yapılmalıdır.

Alan komisyonu: Bir alan komisyonu oluşturulması gerekmektedir. Bu komisyon Dünya Miras Alanının bir denetimcisi gibi çalışmalıdır. Öncelikli görevi alanı korumak ve yönetmek olmalıdır. Bu kurum ulusal yasal-yönetimsel düzenlere entegre edilmelidir. Komisyon alanla ilgili pek çok küçük problemi çözebilecek ve süreci hızlandıracak bir yapıda olmalıdır.

(Feilden ve Jokilehto, 1998).

Fairclough (2006), mekân, zaman, süreç ve değişimler çerçevesinde yapılan bir karakterizasyonun en önemli yönetim aracı olduğunu, karakterizasyonun anlamlandırma için önem taşıdığını dile getirmektedir. Bu bağlamda karakterizasyona temel olan çözümlerinin yapılabilmesinin ancak sağlıklı bir belgelemeye bağlı olacağını ifade etmek gereklidir. Belgeleme kültürel miras yönetimi sürecinde en temel aşamayı oluşturmaktadır. Etkili bir belgelemenin, ülkesel politikalara bağlı olarak sağlanabileceği gözlenmiştir. Başarılı bir belgeleme çalışması kültürel miras yönetiminin yöntemi ve dolayısıyla koruma politikalarının nasıl uygulanacağı konusunda da yol gösterici olabilecektir. Belgeleme sürecinde ekonomi ve zaman da çok önemli parametrelerdir. Ayrıca kültürel miras yönetimi sürecinde uygulamaların sonuçlarının izlenmesi ve raporlanması yöntemiyle sürekli bir geri bildirim gerçekleşmesi gereklidir. İzleme ve geri bildirim sağlıklı ilerleyebilmesi içinse; tüm müdahaleler, görüşler, etkinlikler vb. belgelenmeli ve yayınlanmalıdır.

Son süreçlerde esasen tüm koruma süreçlerinin çok önemli bir ayağını oluşturan arşivleme ve belgeleme aşamalarında büyük kolaylıklar getiren CBS (Coğrafi Bilgi Sistemleri), Video CAD (VCAD) Sistemi ve CCAD (Computer Aided Design and Drafting) sistemleri ve bu programlara bağlı güncel teknolojiler yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Yine son dönemde "ground-penetrating" radar sistemleri ve "side-scanning" sonar sistemleri kültürel miras yönetiminde kullanılan temel yöntemler olmuşlardır. Bu yöntemlerle alanlara dair sosyoekonomik veriler ile fiziki-coğrafi özellikler bütünleştirilebilmektedir. Ayrıca geçmişteki doğal ve yapı çevreye yönelik olarak; toprak şekilleri, iklimik etkiler, flora-fauna yapısı ve bunların değişimleri araştırılarak, modeller geliştirilebilmektedir. Bu sistemlerle toplanan nicel, nitel ve mekânsal veri katmanlarının bütüncül yönetimi

mi önemli bir konudur. Kültürel miras yönetimi süreçlerinde ilgili uzmanlıkların verilerin toplanması, veri entegrasyonu, belgeleme-kayıtlama kategorilerinin ve öncemelerin belirlenmesi, paylaşım-gizlilik gibi noktalarda bir yönetim fonksiyonu çerçevesinde karar vermesi gereklidir.

Urtene (2000) göre, bir kültürel miras yönetimi, aynı zamanda bir risk ve kriz yönetimi planını da içermek durumundadır. Bu noktada SWOT (GZFT) analizlerinin ve PEST (politik, ekonomik, sosyal ve teknik) denetlemenin yapılması ve risk değerlendirmesinin yapılması gerekmektedir. Risk değerlendirmesi analiz ve değerlendirme olmak üzere iki aşamadan oluşarak; fiziki, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik durumlardan kaynaklanan ikilemleri de içermelidir. Kriz yönetimi, gerekli olabilecek olan organizasyonları ve operasyonel uygulamaları tarif etmelidir. En son aşamasının ise, çözüm ve iyileşmeye yönelik çalışmalar olarak kurgulanması önem taşımaktadır. Risk ve krizleri yönetmek için zamanlama, doğru uzman seçimi ve gönüllülerden oluşan takımların oluşturulması kolaylaştırıcı etmenler olacaktır (Urtene, 2000). Kültür varlıklarına ilişkin risk değerlendirme çalışmaları 2000'li yılların ikinci yarısından bu yana yoğun olarak gündeme gelmiş durumdadır. Bu çalışmalar esasen "kültürel miras yönetimi" süreçlerinin bir parçası olarak gelişmiştir. Nitekim son süreçte dünyada meydana doğal afetler, savaşlar ve pandemi koşulları risk ve kriz yönetimini daha önemli bir noktaya taşımaktadır. Risklere karşı ortaya konulması gereken önlemler-önleyici koruma yaklaşımlarının da koruma alanında giderek ön plana çıkan çalışmalar olarak gündemde geldiğini ve kültürel miras yönetimi sürecinde önlemler koruma müdahalelerine ağırlık verildiğini dile getirilmek olanaklıdır (URL-3).

Kültürel miras yönetimi süreçlerinde sağlıklı sonuçlar alabilmek için öngörülemeyen ekonomik etkenlerin de göz önünde bulundurulmaya çalışılması gerekmektedir. Genel bir tanımlamayla kültürel miras yönetimi zaman-maliyet ilişkisi konusunda doğru tahminleri yapabilecek olan bir iktisadi teknik destekleme sistemine gereksinim duymaktadır (Knudson, 1999). Bu teknik destekleme sistemleri; tarihsel değerlerin öz varlık değerlerinin sürdürülebilirliği çerçevesinde, taşıdıkları bilginin insanlığın, geçmişini anlamasında etkili olacak şekilde; kültür, rekreasyon ve turizm etkinlikleri ile ilişkilendirilmesini sağlayabilecek bir içeriğe sahip olmalıdırlar.

KÜLTÜREL MİRAS YÖNETİMİ SÜREÇLERİNDE KARŞILAŞILAN AÇMAZ VE ZORLUKLAR

Sürecin doğası gereği, tarihsel olana yapılan her müdahale kendi içinde açmazlar barındırmaktadır. Nitekim Feilden ve Jokilehto (1998), tüm aşamaların doğru tanımlanıp, uygulanması durumunda bile ancak "en kötü olmayan bir yönetim planının" yapılmasına doğru adım atılabileceğini dile getirerek, sürecin ne kadar karmaşık ve zor olduğunu aktarmaktadır. Kültürel miras yönetimi üzerine farkındalık,

araştırma ve uygulamalar yaygınlaşmış olsa da mevcut pratikte halen bütünlüklük bir yönetim çatısının oluşturulması anlamında sorunlar yaşandığı gözlenmektedir. Özellikle; bürokratik süreçler, hükümet yapıları içerisindeki hiyerarşi, kamu ve özel yatırımlar arasındaki dengeler, aşamaların kontrol edilmesi, fayda-maliyet dengesinin oluşturulması, katılımcıların belirlenmesi gibi pek çok temel konuda çözülemeyen sorunlar varlığını korumaktadır (Carter ve Grimvade, 2007).

Yaklaşımın hem kuramsal çerçeve hem de uygulama pratiği bağlamında günümüzün kamu yararı ve demokrasi üzerine geliştirilen sorgulamalardan bağımsız düşünülemediği açıktır. Carman (1999), Smith'in (1999) Avustralya'daki Aborjin hakları ile ilgili yürüttüğü çalışmasına atıfta bulunarak, yasalar ve kurumsal yapılar altında yönetilen kültürel miras öğelerinin, baskın veya güçlü sınıfın bir yönetim aracına dönüşebildiğini aktarmaktadır. Bu taraflılık sorunu kültürel miras yönetimi süreçlerinde yönetilmesi gereken en hassas alanlardan birisidir. Bu konuda Boado'nun (2001); "kimliklerimizden bağımsız özgür stratejilerin yaratılması mümkün müdür?" sorgulamasının dikkate alınması önem taşımaktadır. Bu soru yanıtı hiç kolay olmayan, sosyal bilimler alanındaki temel tartışmalara dayansa da çözüm için en azından taraflı, teknokratik ve pazar oryantasyonlu bakma biçiminden uzak durulması gerektiğini ifade etmek olanaklıdır.

Özellikle kentsel alanlarda kültürel miras yönetimi konusundaki açmazların politik ve ekonomik içerikli olduğu görülmektedir. Kent mekânı üzerindeki koruma çalışmalarında politik ve ekonomik temelli tartışmalar süregelirken, teknik ve tasarım alanında hızlı bir gelişme yaşandığı gözlenmektedir. Alandaki ekonomik sorunlar her aşamada varlığını korumakta, dünya genelinde ekonomistler tarihsel ya da kültürel değerlerin korunmasını ekstrem bir olgu olarak görmektedir. Ekolojik değerlerin korunması konusunda daha fazla sayılabilir analiz yapılabilirken, tarihsel değerler için sayılabilir standart değerlerin bulunmaması, liberal ekonomik sistemlerin dengeleri içerisinde alana yapılacak yatırımlar ve finansman açısından olumsuzluk yaratmaktadır (Knudson, 1999).

Kültürel mirasın turizm sektöründe "pazarlanan bir ürün" olarak görülmesi bir başka sorun alanını oluşturmaktadır. Bu bakış tarihi obje veya alanın varlık değeri ile ekonomik değer arasında çatışma yaşanmasını beraberinde getirmektedir (Ashworth, 1991). Kültür ve turizm arasında pratikte farklılaşan güçlü ilişki türlerinin bulunduğu açıktır (McKarcher ve ark., 2005). Kültürel miras, kentlerin turizm konusundaki gelişim stratejilerinin belirlenmesinde çok etkili olmuştur. Ancak bu konuda önemli sorunlar bulunmaktadır. Örneğin tarihi kent merkezlerinde yaşanan turizm ve ticaret gelişimi pek çok yeni fonksiyona gereksinim duyulmasına yol açmış, bu sebeple tarihi yapıların kullanım biçimleri değişmiş ve bu değişimler yapıların/alanların bir

anlamda bağlamlarından koparılmalara yol açmıştır. Bu bağlamda, turizm amacıyla değerlendirilmek istenen kültürel mirasa yapılan müdahaleler kamu yararı ilkesi ile çelişebilmekte ve tarihsel varlığın bağlamı içerisinde sürdürülmesi konusunda sıkıntılar yaşanmaktadır (Ashworth, 1991). Bu önemli açmaz alanların özgün niteliklerine bağlı olarak yönetim süreçlerinde uygulamaya çalışılan stratejilerle çözülmeye çabalanmaktadır.

Giderek derinleşen neoliberal piyasa ilişkileri devletten talep ettikleriyle, kamu yararını temele alan kapsamlı bir yönetim modelinin uygulanmasını zorlaştırmaktadır. Devletsizleşme süreçlerinde yükselen piyasa talepleri yönetim ve katılım gibi konsensüs süreçlerini de manipüle edebilmektedir. Bu noktada alan yönetimi çalışmalarına kimin, nasıl, ne amaçla katıldığı gibi sorgulama ve tartışmalar dikate değer bir düzeye gelmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Araştırma kapsamında kültürel miras yönetimi yaklaşımı, kavramsal temelleri ve kapsadığı yöntemler çerçevesinde incelenmiştir. İnceleme sonucunda yaklaşımın; tarih biliminin doğasından ya da ekonomik ve politik sorunlardan kaynaklanan birtakım açmazlara sahip olsa da bütünlük koruma süreçlerini bilimsel, kapsamlı ve katılımcı modellerle planlamaya ve yürütmeye çalışan çağdaş bir yaklaşım olarak özetlenmesi olanaklıdır. Yaklaşımın benimsenmesinde aşağıda sıralanan etmelerin eş ya da yakın zamanlı olarak ortaya çıkmasının etkili olduğu anlaşılmaktadır:

- Tarihsel çalışmalara yöneltilen postmodern eleştiriler çerçevesinde kültürel mirasın; bağlamsallık, toplumsalılık, demokrasi ve yaşam kalitesiyle ilişkisinin kavranması sonucunda uygulama alanında yeni yaklaşım ve yöntemlere duyulan gereksinim,
- 1980 sonrasında dünya genelinde yürürlüğe giren neoliberal politikalar birlikte koruma alanında yaşanan özel sektöre yetki devirleri sürecinde, tarihsel alanlar üzerinde yoğunlaşan sermaye baskısının ve kamu-özel dengesinin kontrolü için; bilim, uzmanlık ve katılımcılık temelli yeni yönetsel araçlara duyulan gereksinim,
- Koruma alanının bağlamsal çerçevesinin genişlemesi sonucunda doğal ve yapılı çevrenin birlikte korunması konusunda yaklaşımlara duyulan gereksinim,
- Alandaki mülkiyet ilişkilerinin ve bürokratik süreçlerin yönetimine duyulan gereksinim,
- Bütünlük bir koruma sürecini yürütmek için bir üst çatı oluşumuna, sürecin planlama, finansman, uygulama ve izleme aşamalarının birlikte yürütülmesine duyulan gereksinim,
- Devletsizleşme sürecinde devletleri koruma yatırımlarına ikna edebilmek için bilimsel ve kapsamlı bir zaman-maliyet planlamasına duyulan gereksinim.

Bu gereksinimlere yanıt olarak kabul gören yaklaşımın uygulamasında karşılaşılan sorunları aşmak için uluslararası alanda yasal düzenleme ve tavsiye kararları üretilmekte, ülkeler de kendi iç dinamikleri çerçevesinde ilgili yasal-yönetsel düzenlemeleri ortaya koymaya çalışmaktadır. Avrupa Kültürel Miras Ağı çalışmalarının aktardığı üzere; Batı dünyası kültürel miras yönetimi konusunda kuramsal, bilimsel ve teknolojik alanda bilgi üreten ve verileri değerlendirme konusunda uzmanlaşan enstitülerin oluşturulmasına büyük önem vermektedir (URL-4, 5). Finansman sorununun çözümü için özel vergi yasaları ve fonlar oluşturulmakta, özel yatırımlar için dengeler araştırılmaktadır. Tüm bu belgeleme, koruma, onarım, yayın, sunum ve sergileme süreçlerini yürüten ilgili enstitü ve kurumları bir araya getiren alan yönetimi modelleri oluşturulmaya çalışılmaktadır.

Dünyada durum böyleyken, kültürel miras yönetimi yaklaşımının Türkiye pratiğine girmesi ise, 5226 Sayılı Yasa ile 2863 Sayılı Kanun'da yapılan değişikliklerle "alan yönetimi" ve "yönetim planı" tanımlarının yasaya eklenmesi ve UNESCO Dünya Mirası adaylıkları çerçevesinde zorunlu alan yönetimi planlarının yapılmaya başlanması sayesinde gerçekleşmiştir. Tanımların yapılmış olmasına karşın, hangi özelliklerdeki alanlara, ne zaman, nasıl uygulanacağı konusunda zorunluluk içeren bir yasal tanımın olmaması alan yönetimi süreçlerinin ülkemiz pratiğinde geniş ölçekte yer bulamamasına yol açmıştır. Mevcut pratikte alan yönetim planları ağırlıklı UNESCO miras alanları için yapılmakta, diğer sit alanları için yönetim planları opsiyonel olarak ele alınmaktadır. Ülkemizde yasal anlamda tek koruma aracı katılım modelinden yoksun olan koruma amaçlı imar planları olmaktadır.

Türkiye'de alan yönetimi süreçlerinin UNESCO süreçlerinden bağımsız olarak, özellikle çok katmanlı kentsel alanlar, kültürel peyzaj alanları, arkeolojik alanlar vb. alanlarda uygulanmasının zorunlu hale gelmesi bir gereklilik durumundadır. Yönetim planları, bu makale çerçevesinde tartışılan açmazların farkındalığıyla, yine özetlenmeye çalışılan kavramsal ve yönetsel yaklaşımlar çerçevesinde ülkemiz yasal pratiğinde bağlayıcı bir yer bulmalıdır. Bu yönde gerekli yasal ve kurumsal yapının ivedilikle oluşturulması önem taşımaktadır. Ülkemizde çalışmalara yön verecek bilimsel kurumsallaşmanın oluşmaması, tespit, tescil ve envanterleme alanında yaşanan yetersizlikler, teknolojik olanaklardan tam olarak yararlanmaya başlanmaması öncelikli sorun alanları olarak sıralanabilecektir. Bunların yanı sıra alandaki tartışma ve uygulamalarda kuramsızlık, yaşanan sermaye baskıları çerçevesinde soylulaştırma ve turizm temelli problemler, finansman, bürokrasi, uzmansızlık, katılım modellerinin gelişmemiş olması ve acelecilik gibi pek çok sorun ülkemiz koruma pratiğini günden güne daha sorunlu bir noktaya taşımaktadır. Bu sorunların çözümüne yönelik adımların atılmaya başlanmaması durumunda ciddi kayıplar yaşanabileceği, acilen önlem alınması gereken bir gerçek olarak karşımızdadır.

Genel değerlendirmeye dönülecek olursa, kültürel mirasa ilişkin çalışmalarda çoklu konseptli, çok kültürlü, farklılıklara saygılı bir yaklaşımın kültür varlıklarının sürdürülebilirliğini garanti etmek adına önem taşıdığı bir kez daha yinelemek yerinde olacaktır. Tarihsel bilinç yaratımı konusunda eğitimsel çalışmaların artırılmasının da sürecin gelişimi açısından taşıdığı önem hatırlatılabilecektir. Alanın gelişimi için bilim insanları ve yöneticilerin bir takım sorumluluğu taşıyarak, profesyonelliklerini halkla paylaşımları, interdisipliner nitelikli çalışmaların artırılması, restorasyon teknolojilerinin geliştirilmesi ve tarihsel obje ve/veya alanların doğal olayların ya da yapılaşma süreçlerinin yıkıcı etkilerinden korunmaları üzerine eylem ve söylemlerin yükselmesi önem taşıyacaktır. Neoliberal süreçlerde koruma ve gelişme arasında dengeli bir ilişki kurmak gerçekten zor olmaktadır. Bu güçlüğün aşılması için gereken kamu yararı temelli söylemlerin dile getirilmesinde toplumsal bilinç ve toplumsal refleks yaratımı önemli araçlar olma potansiyeli taşımaktadır. Bu araçların yaşama geçmesi ise ancak koruma alanının kamu yararı, bilim ve demokrasi ekseninde ilerlemesinin sağlanması ile olanaklı duruma gelebilecektir.

ETİK: Bu makalenin yayınlanmasıyla ilgili herhangi bir etik sorun bulunmamaktadır.

HAKEM DEĞERLENDİRMESİ: Dış bağımsız.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Yazarlar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve/veya yayınlanması ile ilgili olarak herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan etmemiştir.

FİNANSAL DESTEK: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

ETHICS: There are no ethical issues with the publication of this manuscript.

PEER-REVIEW: Externally peer-reviewed.

CONFLICT OF INTEREST: The authors declared no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

FINANCIAL DISCLOSURE: The authors declared that this study has received no financial support.

KAYNAKLAR

- Ashworth, G. J. (1991). "Heritage Planning Conservation As The Management Of Urban Change", GeoPers, Publisher Netherlands.
- Ashworth, G. J., Tunbridge, J. E. (1999). "Old Cities, New Past: Heritage Planning In Selected Cities of Central Europe", Journal Kluwer Academic Publisher, Netherlands.
- Braudel, F. (2004). Maddi uygarlık: Dünyanın zamanı. (M. A. Kılıçbay çev.) İstanbul: İmge Kitabevi.
- Boado, F. C. (2001). "Problems, functions and conditions

- of archaeological knowledge". Journal of Social Archaeology içinde (126-146). Vol. 1, No. 1.
- Bonnichsen, R., Dillehay, T., Frison, G. C., Ikawa-Smith, F., Knudson, R., Steele, D. G., Taylor, A., & Tomenchuk J. (1995). "Future Directions in First Americans Research and Management", in R. Knudson and B. C. Keel (eds.), The Public Trust and the First Americans (Corvallis, OR: Oregon State University Press for The Center for the Study of the First Americans, 1995), pp. 30-71.
- Carman, J. (1999). "Theorising a Realm of Practise: introducing archaeological heritage management as research field", International Journal of Heritage Studies, Vol. 6, No: 4, 303-308.
- Carter, B., Grimwade, G. (2007). "Balancing use and preservation in cultural heritage management" International Journal of Heritage Studies, 3 (1), pp. 45-53, doi: 10.1080/13527259708722186.
- Drucker, P. F. (1993). "Managing for the Future", Penguin Books, New York, NY.
- Fairclough, G. (2006). "A New Landscape for Cultural Heritage Management: Characterisation as a Management Tool", https://link.springer.com/chapter/10.1007/0-387-28461-3_4.
- Feilden, M., Jokilehto, J. (1998). "Management Guidelines for World Cultural Heritage Sites", ICCROM Second Edition Publisher, 1998.
- Gorman, A. (2005), "The Cultural Kandscape of Interplanetary Space", Journal of Social Archaeology, London, <https://doi.org/10.1177/1469605305050148>.
- Hodder, I., Shanks, M., Alexandri, A., Buchli, V., Carman J., Last, J., & Lucas, G. (1995). "Interpreting Archaeology. Finding Meaning in the Past". London: Routledge.
- Hribar, S. M., Bolea, D., Pipana, P. (2015). "Sustainable heritage management: social, economic and other potentials of culture in local development" Procedia-Social and Behavioral Sciences 188 (2015). pp. 103-110.
- Jokilehto, J. (1998). "Management And Presentation Of Cultural Heritage Sites". Erişim: <http://www.culturelink.or.kr>. Erişim Tarihi: 5 Ağustos 2005.
- Knudson, R. (2001). Cultural Resource Management in Context / Archives and Museum Informatics: 13: 359-381, Kluwer Academic Publishers, Netherlands,
- Logan, W. (2012). "Cultural diversity, cultural heritage and human rights: towards heritage management as human rights-based cultural practice" International Journal of Heritage Studies, ISSN: 1352-7258 (Print) 1470-3610 (Online) Journal homepage: <https://www.tandfonline.com/loi/rjhs20>
- McKerchera, B., Ho, P. S. Y., Cros, H. D. (2005). "Relationship between tourism and cultural heritage management: evidence from Hong Kong", Tourism Manage-

- ment, 26, pp. 539-548.
- Nickers, P. (2001). "Technologies for In-Place Protection and Long Term Conservation Archaeological Sites, Archives and Museum Informatics, 13, 383-405.
- Wallerstein, I. (1997). Sosyal bilimleri düşünmemek. (T. Doğan Çev.). İstanbul: Avesta Yayınları.
- Silva, T. A., Pedes, R. A. (2012). "Procurement Systems and Public Private Partnership, At: Cape Town, South Africa", Cultural Heritage Management and Heritage (Impact) Assessments Conference: Joint CIB W070, W092 & TG72 International Conference on Facilities Management, Erişim Tarihi: Haziran, 2020.
- Smith, L. (1999). "Doing Archaeology: culturel heritage management and its role in identifying the link between archaeological practice and theory" International Journal of Heritage Studies, Vol. 6, No: 4, pp. 309-316.
- Urtane, M. (2000). "International Journal of Heritage Studies "Visible Archaeological Remains in Towns and Parks", Vol. 6, 2000, pp. 77-82.
- URL-1 <https://australia.icomos.org/publications/burra-charter-practice-notes/> Erişim tarihi: Ekim, 2020.
- URL-2 <https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/faro-convention/> Erişim tarihi: Ekim, 2020
- URL-3 https://www.iccrom.org/sites/default/files/ICCROM_04_StandardsPreventiveConser_en.pdf Erişim Tarihi: Mart, 2021.
- URL-4 www.european-heritage.net/sdx/herein/european_heritage_program/presentation.xsp
- URL-5 www.european-heritage.net/sdx/herein/text_coe/textcoe.xsp Erişim tarihi: Ocak, 2010.